

Praca przymusowa przy budowie autostrady pomiędzy Frankfurtem nad Odrą a Poznaniem

Polsko-niemiecka podróż dla dziennikarzy, 28 września 2016

Institut für
angewandte
Geschichte

Podczas pierwszej fazy budowy autostrady pomiędzy Frankfurtem nad Odrą a Poznaniem w latach 1940–1942 wzdłuż całej trasy działało ponad 30 zamkniętych obozów dla pracowników przymusowych, w których panowały nieludzkie warunki. Podczas tej podróży przyjrzymy się wybranym miejscom obozów i historii tego nazistowskiego projektu.

PROGRAM

Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie, ul. Niezłomnych 2, 62-031 Luboń, tel.: +61 813 06 81

Dojazd z Berlina do Poznania: 6:37 – 9:24 Warszawa-Berlin-Express

Dojazd z Poznania do Muzeum w Żabikowie: o **godz. 9:35** odjeżdża spod dworca PKP Poznań specjalnie zamówiony bus do Muzeum w Żabikowie

Dojazd do Muzeum w Żabikowie z Poznania: autobusem nr 611 z Dębca albo autobusem nr 610, 616, 702 z Górczyna do ul. Kościuszki (róg Poniałowskiego) w Luboniu.

od 9:30 kawa i poczęstunek

10:00 powitanie i wprowadzenie do tematu (Michał Maćkowiak, Matthias Diefenbach), krótka prezentacja wystawy muzealnej (Jacek Nawrocik)

Założone w 1979 roku **Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie** usytuowane jest na terenie byłego niemieckiego więzienia policji bezpieczeństwa i obozu karno-wychowawczego. Jest instytucją kultury samorządu województwa wielkopolskiego. Misją Muzeum jest zachowanie pamięci o ofiarach zbrodni niemieckich, dokonanych na terenie Wielkopolski, prowadzenie działalności wystawienniczej, naukowej, edukacyjnej oraz ochrona i konserwacja relikwii poobozowych. W sposób szczególny Muzeum dokumentuje historię obozu w Żabikowie oraz 144 obozów pracy przymusowej dla Żydów w Wielkopolsce.

10:45 – 11:30 przejazd do Wąsowa

- 10-minutowa prezentacja video dotycząca historii budowy autostrady
- w autobusie Mieczysław Janas opowiada historię obozu w Wąsowie

11:30 – 12:55 spotkanie z Bolesławem Liskiem w świetlicy wiejskiej i przejazd na miejsce obozu

Obóz w Wąsowie (Hardt)

W miejscowości Wąsowo przy drodze prowadzącej z Wąsowa do Wytomyśla na polu Józefa Liska zbudowany został obóz pracy przymusowej dla Żydów zatrudnionych przy budowie autostrady. Obóz składał się z pięciu drewnianych baraków, w trzech spali Żydzi, w jednym znajdował się magazyn a w kolejnym biuro i kuchnia. W obozie przebywało około 300 mężczyzn w wieku od 30 do 70 lat. Obóz działał od kwietnia 1941 do czerwca 1942 roku. Na zlokalizowanej na terenie obozu szubienicy powieszono 6 Żydów których przywieziono z więzienia w Grodzisku Wlkp. Przez cały okres funkcjonowania obozu zmarło w nim 31 osób. Zamordowani Żydzi i ci którzy zmarli w obozie, chowani byli na cmentarzu w Wytomyślu, gdzie przewiezieni zostali przez Józefa Liska.

W trakcie prowadzonych badań terenowych udało się skontaktować z regionalistą Mieczysławem Janasem zaangażowanym w zachowanie pamięci o obozie w Wąsowie. Żyje świadek – Bolesław Lisek, syn Józefa, na którego polu powstał obóz.

- 12:55 – 13:00 przejazd do Kuślina
- 13:00 – 14:00 obiad i kawa w Kuślinie
- 14:00 – 15:15 przejazd do Łagowa
- Sławomir Milejski opowiada o swoim dziadku i odkrywaniu historii obozu w lesie
- 15:15 pozostałości obozów oraz autostrady w lesie pod Łagowem, Żelechów (Sławomir Milejski)

Obóz i ślady budowy autostrady w okolicach Łagowa (Lagow)

Jedynie w okolicach Łagowa autostrada oddana do użytku w 2012 roku odbiega swoim przebiegiem od planów nazistów. W XXI wieku została ona przesunięta nieco na południe aby ominąć rezerwat przyrody. To umożliwia nam dzisiaj zobaczenie oryginalnych śladów w lesie – usypane wały i fundamenty mostów z betonu. Z istniejących w tej okolicy obozów dla żydowskich pracowników przymusowych z getta łódzkiego zachowały się ruiny i fundamenty baraków, które dają wyobrażenie o topografii obozu, a także różne znaleziska archeologiczne. Po tym terenie oprowadzi nas Sławomir Milejski, który przez wiele lat odkrywał te miejsca.

- 16:30 – 17:10 przejazd do Świecka
- historia obozu w Świecku (Matthias Diefenbach)
- 17:10 – 18:30 wychowawczy obóz pracy w Świecku oraz miejsce upamiętnienia
- Matthias Diefenbach oprowadza po miejscu byłego obozu

Tzw. wychowawczy obóz pracy „Oderblick“ w Świecku (Schwetig)

Wioska Świecko leży w bezpośrednim sąsiedztwie dzisiejszej granicy polsko-niemieckiej i mostu autostradowego nad Odrą. Obóz znajdował się na skraju wsi, został założony w październiku 1940 roku w kooperacji Dyrekcji Autostrad Rzeszy w Berlinie z gestapo i działał również po zakończeniu prac przy budowie autostrady do końca wojny. Nazywano go „wychowawczym obozem pracy” lub poszerzonym więzieniem policyjnym gestapo z Frankfurtu nad Odrą dla pracowników przymusowych z całej Europy pracujących w regionie. Dużo ponad 10.000 osób przewinęło się przez ten obóz. Trafiali do niego w ramach nieodwołalnych, samowolnych policyjnych „tymczasowych aresztowań” i z reguły zostawali w obozie 6 do 8 tygodni. Nieznana liczba zgonów musiała być wysoka, prawdopodobnie w obozie straciło życie tysiące uwięzionych, z wycieńczenia, w następstwie chorób lub złego traktowania.

Dzisiaj w Świecku na terenie byłego obozu znajdują się pomnik i dwie tablice upamiętniające, które przypominają, że na tym miejscu znajdował się *karny obóz pracy* (w wersji polskiej), albo *karny obóz koncentracyjny* (w wersji niemieckiej). Różnica w wyborze słów wskazuje na to, że obóz ten jest różnie oceniany w polskiej i niemieckiej pamięci oraz na to, że tego typu obozy (AEL, Arbeitserziehungslager) nie zostały jeszcze dostatecznie zbadane w ramach badań nad narodowym socjalizmem. Przekłada się to na daleko idącą nieobecność tego miejsca w niemieckiej literaturze naukowej. Po polskiej stronie dostępne są publikacje sprzed wielu lat.

- 18:30 koniec podróży

POWRÓT

Autobus zawozi część uczestników do Poznania

Taksówka lub mały bus odwozi pozostałych uczestników na dworzec we Frankfurcie nad Odrą

Who is who

Matthias Diefenbach (*1969) kierownik projektu, absolwent kulturoznawstwa na Europejskim Uniwersytecie Viadrina, szczególnie zainteresowany historią stosunków polsko-niemieckich. Jego babcia w Świecku spędzała wszystkie wakacje do 1945 roku.

Mieczysław Janas (*1951) historyk lokalny z Wąsowa, dzięki jego staraniom w miejscu, w którym znajdował się obóz stanęła tablica upamiętniająca ofiary.

Bolesław Lisek (*1927) świadek, mieszkaniec Wąsowa, na polu jego ojca powstał obóz, w którym przetrzymywano Żydów pracujących przy budowie autostrady.

Michał Maćkowiak (*1974) mgr nauk historycznych, absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 2014 roku ukończył kurs dla edukatorów w Instytucie Yad Vashem w Jerozolimie. Obszary swoich zainteresowań badawczych skupia na problemach związanych z funkcjonowaniem obozów autostradowych RAB, załodze obozu policji bezpieczeństwa w Forcie VII, Żabikowie, członkach załogi obozu Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, oraz akcji tzw. eutanazji na terenie Kraju Warty. Jest autorem publikacji i filmów.

Sławomir Milejski (*1980) Mieszkaniec Łagowa Lubuskiego, który zainteresował się tematem budowy autostrady z powodu wspomnień swojego dziadka Edmunda Napierały (*1915 w Herne – Westfalia, † 1977 w Łagowie), który był naocznym świadkiem prac budowlanych RAB w okolicach Gronowa i Żelechowa. Edmund Napierała w 1939 roku walczył w wojnie obronnej. Został ranny i trafił do obozu jenieckiego (Stalag III B w Fürstenbergu nad Odrą). W 1942 roku został przydzielony jako robotnik przymusowy do niemieckiego gospodarstwa rolnego w Łagowie. Do jego obowiązków należało dowożenie wożem konnym mleka do obozu RAB w Żelechowie. Dzięki temu widział pracę więźniów żydowskich przy budowie autostrady. Z jego wspomnień wynika, że Żydzi w obozie w Żelechowie głodowali i kiedy tylko mógł skrycie dostarczał im pożywienie.

Jacek Nawrocik (*1976) mgr nauk historycznych, ukończył studia na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Podyplomowe Studia Muzeologiczne w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W swojej pracy muzealnej skupia się m.in. na sprawach związanych z zagładą Żydów z Kraju Warty w niemieckim obozie Kulmhof w Chełmnie nad Nerem oraz pracą przymusową ludności żydowskiej w Wielkopolsce w okresie II wojny światowej. Prowadzi lekcje muzealne i warsztaty dotyczące funkcjonowania niemieckich obozów pracy przymusowej dla Żydów w Wielkopolsce.

**Praca przemysłowa przy budowie autostrady pomiędzy Frankfurtem nad Odrą
a Poznaniem**

Polsko-niemiecka podróż dla dziennikarzy, 28 września 2016

Institut für
angewandte
Geschichte

Kontakt: Matthias Diefenbach, m.diefenbach@institut.net

Telefon: 506 35 24 95 (polska komórka)

Michał Maćkowiak, michal@zabikowo.eu

Telefon: +61 813 06 81 (wt-pt 9:00-15:00 oraz sb-ndz 10:00-14:00)

Organizatorzy: Instytut Historii Stosowanej – Nauka i Społeczeństwo w dialogu (Institut für angewandte Geschichte – Gesellschaft und Wissenschaft im Dialog e.V.) oraz Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie

Więcej informacji:

<http://www.institut.net/pl/zwangsarbeit-zwischen-frankfurt-oder-und-poznan/>

Projekt finansowany jest ze środków Fundacji „Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość” (Stiftung „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft”) oraz Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.